

УКРАЇНСЬКА МОВА Й ЛІТЕРАТУРА В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

5, 2012

ПЕРЕДПЛАТНИЙ
ІНДЕКС 22677

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС
«УЧИТЕЛЬ РОКУ-2012»

ШЛЯХАМИ
ІВАНА ФРАНКА У ЛЬВОВІ

ФІЛОСОФІЯ ПОЕЗІЙ
ДМИТРА ПАВЛИЧКА

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ
МИХАЙЛО КОЦЮБІНСЬКИЙ,
10 КЛАС

МОВА — СКАРБНИЦЯ
ДУХОВНОСТІ НАРОДУ, 7 КЛАС

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ
ЗАГАДКИ, 5 КЛАС

ОСВІТНІЙ ПОРТАЛ

ВИДВЕРНИЦТВО
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

WWW.PEDPRESA.COM

З ОФІЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

Катерина ТАРАНІК-ТКАЧУК, Ольга КІЯН.
Всеукраїнський конкурс «Учитель року - 2012»
в номінації «Українська мова та література»

4

НОВИНИ ДІАСПОРИ

Українське шкільництво в Канаді:
бути канадцем і залишатися українцем

9

НАУКА - ШКОЛІ: МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Оксана ГРИПАС.
Новітній синтаксис в аспекті
предикатно-аргументної теорії

11

Інна ВАРНАВСЬКА.
Особливості функціонування іншомовних
спортивних термінів в українській мові

14

НАУКА - ШКОЛІ: МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

Антоніна ДУДЧЕНКО.
Ділова гра як метод
інтерактивного навчання

17

НАУКА - ШКОЛІ: ЦІКАВО ЗНАТИ

Олена ОСТАПЧЕНКО.
У світі імен і прізвищ

19

МЕТОДИЧНА МАЙСТЕРНЯ СЛОВЕСНИКА

Таміла ЗЕЛІНСЬКА.
Однорідні члени речення
зі сполучниковим, безсполучниковим,
змішаним зв'язком

Урок-проект з української мови, 5 клас

24

Наталія ДУНЯШЕНКО.
Мова – скарбниця духовності народу...
Урок української мови, 7 клас

27

Валентина ЯЦЕЙКО.
Дієприкметник як особлива форма
дієслова: загальне значення, морфологічні
ознаки, синтаксична роль
Урок української мови, 7 клас

31

З ІСТОРІЇ СЛІВ

Станіслав ГУБЕРНАЧУК.
Походження прадавньої
самоназви українців – руси

33

Остапченко Олена Вадимівна, старший
викладач кафедри української мови і
методики навчання Київського університету
імені Бориса Грінченка

У СВІТІ ІМЕН І ПРИЗВИЩ

В мире имен и фамилий

У статті подано дидактичний матеріал для використання на різних етапах лінгвістичної підготовки старшокласників, студентів під час поглибленого вивчення окремих тем з лексикології української мови, зокрема етимології. Навчальні ігрові завдання доцільно використати для організації самостійної пошукової роботи з метою активізації пізнавальної діяльності, створення проблемних ситуацій.

В статье подан дидактический материал для использования на разных этапах лингвистической подготовки старшеклассников, студентов во время углубленного изучения определенных тем по лексикологии украинского языка, в частности этимологии. Учебные игровые задания целесообразно использовать для организации самостоятельной поисковой работы с целью активизации познавательной деятельности, создания проблемных ситуаций.

Ключові слова:

Антропонімія; антропонім; фонетичні зміни; чергування голосних і приголосних звуків; метатеза; субституція; лексико-синтаксичний спосіб словотворення; лексико-семантичне словотворення; етимологія.

Антропонимия; антропоним; фонетические процессы; чередование гласных и согласных звуков; мететеза; субституция; лексико-синтаксическое словообразование; лексико-семантическое словообразование; этимология.

Стимулювання пізнавальних інтересів, свідомого потягу до знань – сьогодні ці завдання ставить перед собою кожен викладач, який прагне організувати навчально-виховний процес і дозвілля учнів та студентів як творчу діяльність, спонукати молодих людей до шанобливого й чуйного ставлення до рідної мови, опанування її невичерпними скарбами.

Успішність реалізації завдань лінгвістичної освіти значною мірою залежить від урахування індивідуальних навчальних можливостей учнів, студентів, створення ситуації співробітництва у спілкуванні, що дозволяє сформувати здоровий психологічний клімат у колективі, розбудити творчу активність, налаштувати на досягнення успіху.

Уміле й доречне застосування активних методів навчання, або методів педагогічного стимулювання, що є складником інноваційних технологій, – а це проблемні завдання, “мозковий штурм”, евристична бесіда, навчальна дискусія, мовні ігри, змагання, конкурси, вікторини тощо, – дають можливість перетворити навчання на захопливий процес пошуку істини, сприяють інтенсивному засвоєнню знань, піднесенню рівня мовленнєвої культури.

У рубриці «Цікаво знати» ми пропонуємо цікавий лінгвістичний матеріал з сучасної української мови і мов світу, загального мовознавства, історії мови, етимології, який може бути використаний як під час занять, так і в позааκласній навчально-виховній, факультативній, гуртковій та індивідуальній роботі, а також запропонований учням чи студентам для самостійного опрацювання на дозвіллі.

Проблемні завдання, мовні загадки і парадокси, лінгвістичні ігри - ці перевірені досвідом форми навчально-виховної роботи, так звані інтелектуальні розваги, дуже полюбляють учні й студенти, із задоволенням використовують викладачі, бо відчувають надзвичайну силу таких змагань, яка пульсує в напрузі пристрастей і злетах думки. В атмосфері співробітництва, взаємопідтримки, партнерства молоді люди мають змогу торкнутися серцем до життєдайних джерел рідної мови, отримати комунікативний досвід. Адже саме практична діяльність відточує виразність думки, шліфує тонке відчуття виражальних можливостей мови, формує якісні ознаки мовлення.

Не прагнучи дати вичерпну наукову інформацію про те чи інше лінгвістичне явище, ми ставимо своїм завданням збудити інтерес до цікавих,

а подекуди й дивовижних мовних проявів, заохотити читачів до самостійних пошуків істини та нових знань, осягнення мозаїчної картини світу мови через призму проблемності. Саме цим і зумовлено формат подання матеріалу: кожне питання – ніби збільшувальне скло, крізь яке лінгвістичний факт, ця маленька краплинка мовного океану, стає зримим, доступним і водночас не втрачає дивовижної загадковості.

Сьогодні наша мандрівка до загадкового світу **антропонімів** – імен, по батькові, прізвищ, псевдонімів, прізвиськ, кличок людей. Як народжуються вони – наші індивідуальні найменування? Яким життям живуть у мові? Чому, переходячи з однієї мови в іншу, іноді змінюються до невпізнання, а часом стійко зберігають свою звукову форму, не піддаючись впливу чужомовної стихії? Чому трапляється так, що загальна назва раптом стає родовим іменем, або навпаки, власне ім'я розчиняється у класі загальних слів?

Глибини антропонімії загадкові й бездонні, в них відбивається духовна культура етносу, його історія, зв'язки зі світом інших племен і народів. Спробуймо поглянути пильним оком на дивовижні перлинки, добуті з глибин цього безмежного океану власних назв, й розгадати хоча б деякі їх таємниці.

1. У лексичній скарбниці української мови й досьогодні зберігаються сліди живого вірування наших предків у божественні сили природи, всесвіту. **Імена яких божеств** з пантеону наших пращурів-слов'ян «заховалися» у таких словах і виразах: *багатий* (давн. *богатий*), *збіжжя*, *зубожіти*, *небога*, *небіжчик*, *убогий*, *диво*, *дивина*, *дивак*, *дивувати*, *лад*, *ладити*, *владнати*, *леліяти*, *ломота*, *марнувати*, *марніти*, *мор*, *морити*, *не ний* (*нити*), *рід*, *родина*, *природа*, *доц* *періщить*, *безпека*, *небезпечний*, *спекатися*, *одцуратися*, *хороший*, *ярий*, *яровина*?

2. У запропонованому переліку чоловічих і жіночих імен знайдіть **різні форми однакових** за походженням імен і запишіть їх парами (напр. *Оксана - Ксенія*):

Ганна, Євгенія, Євдокія, Євпраксія, Єфросинія, Зоська, Ірина, Ївга, Мелашка, Минодора, Никифор, Пелагея, Приська, Меланія, Тодось, Гандзя, Нимидора, Палажка, Пантелеймон, Панько, Параска, Пилип, Соломія, Софія, Талимон, Уляна, Солоха, Февронія, Феодосій, Феодотія, Філіпп, Фома, Феська (Хвеська), Хівря, Хома, Чіпка (Ничипір), Югіна, Юлія, Явдоха, Ярина.

Дією яких фонетичних процесів можна пояснити появу різних форм того самого імені в українській мові?

3. Серед запропонованих українських, російських, польських, англійських, німецьких, французьких, іспанських, грузинських, вірменських імен людей знайдіть **тезок** (носіїв однакових імен):

Іван, Яків, Йосип, Хома, Уляна, Ієремія, Том, Джон, Джеррі, Хуан, Джек, Жан, Ван, Джозеф, Жерар, Жак, Ян, Жулі, Якоб, Акон, Йоган, Хулія, Іоанн, Джулія, Жозе, Хоакіно, Хосе, Фома, Юлія, Ярема, Ованес, Джованні.

Чим пояснити, що всі ці такі різні на перший погляд імена є національними варіантами лише 6-ох первинних власних назв?

4. У IV томі «Словаря української мови» Бориса Грінченка зафіксоване ім'я *Наталь*. Як ви вважаєте, це чоловічий варіант жіночого імені *Наталя*?

5. Чимало українських прізвищ походить від власних імен, напр. Іваненко, Пилипенко, Степаненко. До цієї ж групи належать і прізвища *Брахно, Варченко, Гандзюк, Данченко, Дахно, Зінченко, Івахно, Кохно, Ларивоненко, Левченко, Лещенко, Міхно, Онищенко, Паращак, Пазенко, Пріщак, Сахно, Фещенко, Харченко, Юхно, Ященко.*

Спробуйте з'ясувати, від яких саме імен і яким способом утворено ці прізвища.

6. Дослідники українського антропонімікону вважають, що прізвища, утворені від жіночих імен за допомогою суфікса *-ій* (на зразок *Галій, Гандзій* (від *Гандзя* – здрібнілий варіант імені *Ганна*), *Ганій, Марусій, Мартій, Мотрій, Парасій, Пазій* (від *Пазя* – здрібнілий варіант імені *Палажка*), *Тацій* (від *Таця* – здрібнілий варіант імені *Тетяна*), *Химій* (від

Хима – здрібнілий варіант імені *Єфимія*), *Хоптій* і под.), походять від прізвиськ, що мали глузливий, іронічний відтінок. Яку саме рису поведінки чи вдачі парубка, чоловіка висміювали такі прізвиська?

7. Серед давніх назв українських міст, містечок, інших поселень значну групу становлять іменники з суфіксом *-ин*, утворені від власних чоловічих імен на *-а*. Як твердять учені, чоловічі особові імена дохристиянських часів мали найчастіше саме такі закінчення. Так, наприклад, назва містечка *Рогатин* на Івано-Франківщині утворилася від імені *Рогата*, *Пирятин* – від *Пирята*, *Ділятин* - від *Ділята*, *Козятин* – від *Козята*, *Яготин* - від *Ягота*.

До цієї групи належить і назва одного з відомих на Прикарпатті міст – *Снятин*. Спробуйте встановити, від якого саме чоловічого імені походить це найменування. Врахуйте, що це грецьке за походженням ім'я нашими пращурами-слов'янами вимовлялося трохи інакше, ніж зараз, до того ж назва міста утворилася від зменшувальної форми імені.

8. У розмаїтті українських прізвиськ трапляються деколи чудернацькі, а то й дивовижні найменування – справжні шедеври народної словотворчості: *Варивода*, *Вернигора*, *Давимука*, *Добрийвечір*, *Затуливітер*, *Крутивус*, *Несвятинаска*, *Нетудихата*, *Непийпиво*, *Паливода*, *Продайшапка*, *Панібудьласка*, *Тягнибок*, *Тягнирядно*, *Убийвовк* і навіть *Перекиньюгучерезперелазенко (!)*

Яким способом утворено ці прізвиська? Як ви вважаєте, за яких саме обставин чи з яких причин людина могла одержати таке напрочуд цікаве ймення?

9. Як утворилися ці прізвиська? Серед українських антропонімів є особлива за походженням група прізвиськ, до якої входять, приміром, такі: *Бойко*, *Батюк*, *Волошин*, *Литвин*, *Мазур*, *Пінчук*, *Поліщук*, *Прус*, *Северюк*, *Чемерис*, *Шеремет*.

Яка особливість походження об'єднує ці прізвиська?

10. У Західній Україні досить поширеними є прізвиська з кінцівкою *-шин*: *Дмитришин*, *Гринчишин*, *Кифоришин*, *Климишин*, *Романишин*,

Семчишин, Панчишин, Яцишин та ін. Як ви вважаєте, чи не є ця морфема видозміненою формою слова *син*?

11. Серед українців досить поширеними є прізвища з основою *Коломий* (*Коломій*): *Коломієць, Коломійченко, Коломійців* та ін. Можливо, всі носії таких прізвищ історично ведуть свій рід з прикарпатського міста *Коломия*?

12. Гра-аукціон. Серед розмаїття українських прізвищ значна частина походить від назв професій чи ремесел. Продовжіть цей ряд: *Бондар, Гончар, Токар, Чумак* ...

Спробуйте пояснити походження цих прізвищ, встановити, яким саме ремеслом займалися діди-прадіди сучасних носіїв цих родових імен. При потребі скористайтеся словниками.

13. Народ скаже – як зав’яже. Це прислів’я мимохить спадає на думку, коли чуєш такі колоритні, самобутні, можна сказати навіть соковиті українські прізвища *Дубогризенко, Короцюпенко, Корощупенко, Мукосієнко, Круподеренко, Жорноклевенко, Тягнишкіра, Тягнишкура, Тягнирядно, Козоріз, Козолуп, Кошкодав, Заплюйсвічка, Шклобій* та ін. Утім, дослідники вважають, що своїм походженням ці яскраві перлинки української антропонімії теж завдячують назвам професій та ремесел. Спробуйте здогадатися, яких саме.

14. Українська **антропонімія**, тобто система власних назв людей, включає в себе імена, прізвища, прізвиська, а також *псевдоніми*. Підраховано, що, наприклад, Олександр Кониський послуговувався 141-им псевдонімом, Пантелеймон Куліш — 47, Іван Франко — 99, Олена Пчілка — 44, Борис Грінченко — 34.

Спробуйте назвати літературні псевдоніми відомих українських письменників, чії справжні імена та прізвища наведені нижче: *М. О. Вілінська, Л. П. Косач-Квітка, О. П. Косач, О. Є. Косач-Судовицькова, І. К. Тобілевич, П. Я. Рудченко, П. А. Грабовський, О. І. Кандиба, П. М. Губенко, І. Л. Мойся, І. П. Лозов’ягін, М. Г. Фітільов, Освальд Бургардт*. Які ще псевдоніми ви знаєте?

15. “Ви й уявити не можете, як ошчасливили Ви мене своїм чудовим перекладом. Прочитавши перші чотири сторінки, я побачив, яка гнучка, співуча у Вашому перекладі українська мова, ніби створена для геніальних гекзаметрів,” – писав Корній Чуковський відомому українському поетові-перекладачеві, письменнику з Житомира. Саме завдяки його таланту українці познайомилися з “Одіссеєю” та “Іліадою” Гомера, “Поетикою” Аристотеля, багатьма творами зарубіжної і російської класики. Справжнє його ім’я та прізвище – **Микола Хомичевський**, але світові він відомий під **псевдонімом**, що перегукується з назвою нашої найбільшої ріки (так її називали греки).

Назвіть псевдонім цього славетного перекладача.

Відповіді:

1. Багатий (давн. *богатий*), *збіжжя*, *зубожіти*, *небога*, *небіжчик*, *убогий* – ці слова походять від іменника *Бог* (єдиний владика світу, найвище божество долі, щастя, блага у давніх слов’ян); *диво*, *дивина*, *дивак*, *дивувати* – від слова *Див* (божество неба, ще – страху і смерті); *лад*, *ладити*, *владнати* – від імен божественного подружжя *Лада* і *Ладо*; *леліяти* – від імені божества *Лель*; *ломота* – від імені богині *Ломоти*; *марнувати*, *марніти*, *мор*, *морити* – від божества *Мара* (*Марена*, *Морена*); *не ний* (*нити*) – від імені провідника душ на той світ *Ния*; *рід*, *родина*, *природа* – від бога *Рода*; *дощ періциють* – вчуваємо рокотання повелителя грому і блискавки *Перуна*; *безпека*, *небезпечний*, *спекатися* – від божества на ймення *Пек*; *одиуратися* – від імені його брата *Цура* (*Чура*); *хороший* – від імені одного з найулюбленіших богів праслов’ян – бога сонця *Хорса*; *ярий*, *яровина* – від імені бога *Ярила*.

2. *Ганна* — *Гандзя*; *Пелагея* — *Палажка*; *Євдокія* — *Явдоха*; *Ірина* — *Ярина*; *Никифор* — *Чіпка* (*Ничипір*); *Пантелеймон* — *Панько*, *Талимон*; *Феодосій* — *Тодось*; *Філіпп* — *Пилип*; *Фома* — *Хома*; *Минодора* — *Нимидора*; *Февронія* — *Хівря*; *Софія* — *Зоська*; *Меланія* — *Меланка*; *Євгенія*

— *Ївга, Югіна; Юлія — Уляна; Соломія — Солоха; Феодотія — Феська (Хвеська); Євпраксія — Параска; Єфросинія — Пріська.*

Поява різних форм власних найменувань людей (у тому числі побутових, зменшувальних) пояснюється тим, що на національному ґрунті ці християнські імена зазнавали фонетичних змін, зокрема відбувалася заміна чужих звуків на рідні (субституція), перестановка складів і звуків (метатеза), чергування голосних і приголосних, асимілятивні звукові зміни внаслідок суфіксації і под.

3. Усі ці імена є національними варіантами грецьких, латинських чи давньоєврейських імен, які дають дітям при хрещенні:

Іван — староеврейське Іоханан — церковнослов'янське Іоанн — англ. Джон — іспан. Хуан — франц. Жан — грузин. Вано — польс. і чеськ. Ян — нім. Йоган - італ. Джованні - вірмен. Ованес;

Яків — англ. Джек — франц. Жак — нім. Якоб — іспан. Хоакіно - вірм. Акоп;

Йосип — рос. Иосиф - англ. Джозеф — франц. Жозе — ісп. Хосе;

Хома — грецьк. і рос. Фома — англ. Том;

Уляна (Юлія) — рос. Ульяна — італ. Джулія — франц. Жюлі — іспан. Хуліа;

Ярема — церковносл. Ієремія — рос. Ерема— англ. Джеррі — франц. Жерар.

На національному ґрунті кожної мови чужі звуки в запозичених словах замінювались своїми, рідними: грецький **φ** в українській мові замінено на **п, т, х, кв**; грецький **ι**, латинський **j** в англійській став **дж**, в іспанській — **х**, у французькій — **ж** і под. Цей фонетичний процес називається субституція.

4. Ні, Грінченків словник подає це ім'я як форму чоловічого імені *Анатолій*.

5. Прізвище *Варченко* походить від жіночого імені *Варка* (здрібн. від *Варвара*), *Гандзюк* — від *Гандзя* (здрібн. від *Ганна*), *Данченко* — від *Данько* (здрібн. від *Данило*), *Зінченко* — від *Зінько* (здрібн. від *Зіновій*), *Ларивоненко* —

від *Ларивон* (*Ларіон*), *Левченко* – від *Левко* (здрібн. від *Лев*), *Лещенко* - від *Лесько* (здрібн. від *Олександр*), *Онищенко* – від *Онисько* (здрібн. від *Онисим*), *Паращак* - від *Параска*, *Пазенко* – від *Пазя* (здрібн. від *Палажка*), *Фещенко* - від *Фесько* (здрібн. від *Феодосій*), *Харченко* – від *Харко* (здрібн. від *Харитон*), *Яценко* – від *Ясько* (від *Ясь*, *Івась* – здрібн. від *Іван*). Утворені ці прізвища за допомогою суфіксів *-енко*, *-ко*, *-ук* (*-юк*), *-ак* (*-як*).

Окрему групу становлять досить поширені в Україні прізвища на *-хно*, які теж походять від здрібнених форм імен: *Брахно* – від *Абрам*, *Дахно* – від *Данило*, *Івахно* – від *Іван*, *Кохно* – від *Корній*, *Міхно* – від *Михайло*, *Сахно* – від *Олександр*, *Юхно* – від *Юхим*.

При творенні більшості цих прізвищ суфіксація супроводжувалася фонетичними змінами (чергуванням приголосних).

6. Справді, на думку науковців, прізвишко такого типу, утворене від жіночого імені, давалося парубкові, чоловікові, яким верховодила дівчина чи дружина.

7. Більшість дослідників вважає, що назва міста ***Снятин*** походить від імені *Костянтин* (зменшувальна форма *Коснята*), яке вимовлялося як *Кснята* – *Снята*.

8. Українські прізвища *Вернигора*, *Вернидуб*, *Перебийніс* і подібні утворилися *лексико-синтаксичним способом*, тобто злиттям в одне слово колишнього словосполучення, причому перша частина таких найменувань – дієслово у формі наказового способу, а друга – іменник у називному відмінку.

Щодо обставин їх появи, то дослідники вважають, що більшість таких прізвищ, котрі згодом ставали родовими прізвищами, зародилися в середовищі запорізьких козаків, які не цуралися дотепного, влучного і гострого слівця. Принаймні у давніх козацьких реєстрах таких прізвищ-прізвищ багато.

9. Усі ці прізвища об'єднує спільність походження: своєю появою вони завдячують назвам давніх племен, слов'янських і неслов'янських, а також найменуванням людей за місцем проживання.

Так, наприклад, таке поширене в Україні прізвище *Бойко* (і похідні *Бойчук*, *Бойченко*) утворилося від назви середньокарпатського племені *бойки*, представники якого розмовляли діалектом, часто вживаючи вигук – бой, бое (“їй-богу”).

Батьюками називали населення деяких повітів Львівщини (на батька вони казали - батюк).

Прізвища *Волошин*, *Волох* походять від *волох* – так називали румунів, молдаван, рідше італійців, які заселяли українські землі.

Литвин - так називали вихідців з колишнього Великого князівства Литовського, насамперед білорусів, а пізніше – українців з північних земель, носіїв північно-українських говірок.

Мазурами називали населення Мазовша в Польщі, поляків Надсяння, а часом і покатоличених українців.

Пінчук – житель Пінщини (м. Пінськ).

Поліщук – вихідці з Полісся.

Прус - житель Пруссії, синонім до “німець”.

Северюк – житель Сіверщини (північна частина Чернігівщини).

Чемерис (від *чемер*) – так у XVI – XVII ст. в Україні називали найманців з татар, що служили польській шляхті.

Шеремет, *Шереметьєв* – походить від *сармати* (*савромати* – від давньоіранського “підперезаний мечем”) – іранського племені, яке кочувало в Азово-Чорноморському басейні у II ст. н. е. Це прізвище, на думку відомого мовознавця О. І. Соболевського, є закономірним розвитком слова *сармат*.

10. Ні, твірною основою подібних прізвищ є найменування заміжніх жінок від імені чоловіка за допомогою суфікса *-иха*: *Дмитриха* – дружина *Дмитра*, *Гринчиха* – дружина *Гриня* (*Григорія*), *Кифориха* – дружина *Кифора*

(*Никифора*), *Климиха* – жінка *Клима*, *Романиха* – жінка *Романа*, *Семчиха* – жінка *Семка* (*Семена*), *Панчиха* – жінка *Панька* (*Пантелеймона*), *Юрчиха* – жінка *Юрка* (*Юрія*), *Яциха* – жінка *Яцька* (*Якова*) і под. Від імені матері, яка рано стала вдовою і главою сім'ї, утворювалися (за допомогою суфікса *-ин*) прізвиська дітей: чий син? *Климих-ин*, *Романих-ин*, *Семчих-ин*, *Панчих-ин* і под. (звук *х* перед голосним переднього ряду перейшов у *ш*: *Дмитришин*, *Юрчишин*, *Яцишин*). Отже, кінцівка *-шин* у прізвищах такого типу – не видозмінене слово *син*, а фонетичне поєднання двох суфіксів - *-их(a)* та *-ин*.

11. Усі ці прізвища насправді походять від слова *коломиєць*, яке мало значення *добувач солі*, *торговець сіллю*. На думку дослідників, значна поширеність цих прізвищ в Україні пояснюється їх генетичним зв'язком саме із загальним найменуванням промислу, а не з назвою невеликого міста, до речі, відомого своїми соляними копальнями (ямами) – коломиями.

12. Група українських прізвищ, що вказують на ремесло, професію, вид заняття першого з носіїв родового імені, відзначається надзвичайним розмаїттям. Першість тут безперечно утримують прізвища *Швець* (і всі похідні від нього – *Шевченко*, *Шевчук*, *Шевчишин* тощо) – той, хто *шиє взуття*, *чоботар*, і *Коваль* (*Коваленко*, *Ковальчук*, *Ковалишин*).

Надзвичайно поширеними є також прізвища *Гончар* (*Гончаренко*, *Гончарук*), *Дігтяр* (*Дігтяренко*, *Дігтярук*), *Дудик* і *Дудник*, *Килимник*, *Кобзар* (*Кобзаренко*), *Колесник* (*Колесниченко*, *Колісниченко*), *Коновал* (*Коноваленко*), *Кравець* (*Кравчук*, *Кравченко*, *Кравців*), *Кухар* (*Кухаренко*, *Кухарук*, *Кухарчук*) і *Кухта* («кухарчук»), *Кучер* (*Кучеренко*, *Кучерук*), *Мельник* (*Мельниченко*, *Мельничук*) і *Мірошник* (*Мірошниченко*), *Олійник*, *Пивовар*, *Різник* (*Різниченко*, *Різничук*), *Скляр* (*Скляренко*, *Склярук*) і *Шкляр* (*Шклярук*), *Скринник*, *Скрипник* (*Скрипниченко*), *Стадник* (*Стадниченко*, *Стадничук*), *Столяр* (*Столяренко*, *Стлолярчук*), *Стороженко*, *Табакар* (*Табачник*, *Табаченко*), *Тесля* (*Тесленко*, *Тесляр*, *Теслярук*), *Ткач* (*Ткаченко*, *Ткачук*), *Токар*, *Цимбал* (*Цимбалюк*), *Чабан* (*Чабаненко*) і *Пастух*

(*Пастушенко*), *Чоботар* (*Чоботаренко*), *Чумак*, *Шинкар* (*Шинкаренко*, *Шинкарук*), *Шкіряк* (*Шкірник*) та ін.

Більшість таких прізвищ зрозумілі сучасним українцям, однак первісне значення деяких родових найменувань потребує спеціальних коментарів, оскільки назви багатьох професій, що були колись популярними в Україні, дано стали архаїзмами. Так, прізвище *Бондар* (*Бондаренко*, *Бондарчук*) і давніше за походженням *Боднар* (про що свідчить відсутність метатези звуків *дн – нд*) завдячує своїм походженням ремеслу *боднарів* – тих, хто виготовляв *бодні* – *бочки*, *діжки*, *дерев'яні відра* і т. ін..

Прізвище *Бровар* (*Броваренко*) походить від іменника *бровар*, який потрапив до української мови з німецької через польську (нім. *Brauer* – “пивовар”). У XVI-XVII ст. в Україні пивоварні називали *броварнями*. Отож сучасні *Броварі* й *Броваренки* завдячують своїми прізвищами пращурам виробникам *пива*.

Гайдай (*Гайдаєнко*, *Гайдайчук*, *Гайдар*) – дослідники вважають, що в основі цих прізвищ тюркське слово зі значенням «пастух овець», «табунник».

Гамарник – прізвище походить від назви, яка прийшла в українську мову з німецької (від нім. *Hammer* – “молот”). *Гамарнями* називали приміщення, де виробляли та кували залізо, а *гамарниками* – робітників цих майстерень, *ковалів*.

Гонтар (*Гонтаренко*, *Гонтарук*) – власна назва утворилася від найменування давнього промислу: вироблення *гонти* – дерев'яної чи керамічної покрівлі (черепиці). Так називали також майстрів, які покривали дахи гонтою.

Гутник – прізвище утворене від німецького за походженням слова *гута*, яке означало *скловарня*, *скляний завод*. Так називали *скловарів*, робітників *гути*.

Кушнір – в основі прізвища назва давнього ремесла тих, хто *вичиняв хутро* із шкури та шив *хутрянні вироби*.

Ремісників, що виробляли шкіру, називали *чинбарями*, звідси й прізвища *Чинбар* (*Чинбаренко*, *Чинбарук*).

Лимар (*Лимаренко*, *Лимарчук*) – майстрів, які виготовляли ремінну зброю, *упряж* та інший реманент для коней, називали *лимарями*. До речі, прізвище *Римар* (*Римаренко*, *Римарук*) має таке ж саме походження (зміна першого звука *л* на *р* відбулася внаслідок регресивної дистантної дисиміляції).

Паламар (*Паламарчук*, *Паламаренко*) – прізвище походить від загального іменника *паламар* – служитель православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння, дячок. Від цієї ж назви і фонетично змінене *Пономар* (*Пономаренко*).

Стельмах (*Стельмашенко*) – носії цього уславленого прізвища завдячують ним своїм пращурам-ремісникам, які виготовляли *вози*, *сани*, *колеса*.

Шаповал (*Шаповаленко*) – так в Україні називали майстра, котрий виготовляє з вовни шапки та інші вироби способом валяння.

13. Ці прізвища походять від жартівливих прізвиць, вуличних найменувань людей тих чи інших професій:

Дубогризенко, *Короцюпенко*, *Корощупенко* – так уїдливо називали *теслярів*; *Мукосієнко*, *Круподеренко*, *Жорноклевенко* – ці прізвища утворилися від просторічних кличок *мельників* та *мірошників*; *Тягнишкіра*, *Тягнишкура* – так жартома «величали» *шевців*; *Козоріз*, *Козолуп* – такі клички давали *різникам*; *Кошкодавами* називали *кушнірів*; *Заплюйсвічка* – колоритна назва *паламаря*; *Шклобій* – жартівливе вуличне найменування *скляра* тощо.

14. *М. О. Вілінська* - *Марко Вовчок*, *Л. П. Косач-Квітка* - *Леся Українка*, *О. П. Косач* - *Олена Пчілка*, *О. Є. Косач-Судовицкова* - *Грицько Григоренко*, *І. К. Тобілевич* - *Іван Карпенко-Карий*, *П. Я. Рудченко* - *Панас Мирний*, *П. А. Грабовський* - *Українець*, *О. І. Кандиба* - *Олександр Олесь*, *П. М. Губенко* - *Остап Вишня*, *І. Л. Мойся* - *Іван Ле*, *І. П. Лозов'ягін* - *Іван*

Багрянний, М. Г. Фітільов - Микола Хвильовий, Освальд Бургардт - Юрій Клен.

15. **Борис Тен** – такий псевдонім, що перегукується із стародавньою назвою Дніпра, який слов'яни величали Славутичем, а давні греки називали **Борисфен** (той, що тече з півночі), обрав для себе відомий український поет, перекладач Микола Хомичевський.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови/Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. – 1440 с.

2. З історії власних імен. – У кн. Культура української мови: Довідник. – К.: Либідь, 1990. – С. 143 – 168.

3. Коваль А.П. Життя і пригоди імен. – К.: Вища шк., 1988. – 240 с.

4. Коваль А.П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України. – К.: Либідь, 2001. – 304 с.

5. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. – К.: Т-во “Знання”, 1990. – 48 с.

6. Матвієнко А. М. Рідне слово. - К.: Всеукраїнське товариство "Просвіта", 1994. – 160 с.

7. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу (Ескіз української міфології). – К.: АТ “Обереги”, 1992. – 88 с.

8. Остапченко О. В., Остапченко В. І. Істина народжується в змаганні. Українська мова в цікавих цифрах і фактах, загадках і запитаннях, іграх і конкурсах: Практ. посіб. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. – 120 с.

9. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології.– К.: Укр. письменник, 1993. – 63 с.

10. Потапенко О. І. Цікаве мовознавство: Посібник для шкіл, ліцеїв, гімназій. – Б. Церква, “Буква”, 1996. – 190с.

11. Редько Ю. К. Довідник ураїнських прізвищ. – К.: Рад. шк., 1969. – 256 с.
12. Словник української мови: В 11 т. - К.: Наук. думка, 1970 – 1980.
13. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник. - К.: Наукова думка, 1996. – 208 с.
14. "Українська мова". Енциклопедія. - К.: "Українська енциклопедія", 2000. – 752 с.